

عوامل مؤثر بر عدم موفقیت شرکتهای تعاونی بخش کشاورزی در شهرستانهای بوشهر و دشتستان

بهزاد خفایی^۱

چکیده

علی‌رغم گذشت بیش از نیم قرن از پیدایش شرکتهای تعاونی کشاورزی، این شرکتهای نتوانسته‌اند نقش متناسب با گستردگی و اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد ملی ایفا کنند و جایگاه واقعی خود را در توسعه و ترویج کشاورزی پایدار پیدا کنند. این تحقیق نیز در سال ۱۳۸۶ با هدف بررسی وضعیت شرکتهای تعاونی بخش کشاورزی شهرستانهای بوشهر و دشتستان و عوامل مؤثر بر عدم موفقیت این شرکتهای صورت گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه کلیه کارشناسان مرتبط و متخصصان اداره کل تعاون استان بوشهر و سایر ادارات ذیربط و مدیران عامل شرکتهای تعاونی کشاورزی استان را در بر می‌گیرد. روش نمونه‌گیری، تصادفی ساده بوده و حجم نمونه با استفاده از روش نیمن - پیرسن برابر ۵۶ نفر محاسبه و برآورد شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه‌ای پنج‌گزینه (با استفاده از طیف

لیکرت) بوده و جهت تحلیل داده‌های جمع آوری شده، بنا بر نیاز موضوع، روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (آزمون فرض و تست) استفاده شده است.

نتایج بررسیها نشان می‌دهد که عواملی از جمله: عدم همکاری دستگاههای اجرایی استان و پاسخگویی مناسب آنها، هزینه های تأمین مواد اولیه و بالا بودن قیمت آنها، بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و فرایند طولانی و روشهای اخذ آن از بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری، ناچیز بودن سرمایه شرکت، عدم همکاری مساعد صندوق تعاونی استان، ارائه نامطلوب خدمات بازاریابی و نبود اطلاع رسانی مناسب در زمینه های مختلف نقش مهمی در عدم موفقیت شرکتهای تعاونی بخش کشاورزی استان داشته اند.

کلیدواژه‌ها:

تعاون، سرمایه گذاری، بازاریابی، شرکتهای تعاونی کشاورزی

مقدمه

در سالهای اخیر تلاشهای زیادی در جهت بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی صورت گرفته و الگوهای بسیاری در این خصوص ارائه گردیده است. اما بدون لحاظ شرایط و امکانات موجود در کشور و در نظر گرفتن ویژگیهای خاص، دستیابی به رشد اقتصادی مطلوب و توسعه دلخواه میسر نخواهد شد. یکی از مباحثی که ذهن جامعه‌شناسان، اقتصاددانان و دولتمردان را به خود مشغول نموده این است که برای رفع این مشکلات در کشوری با خصوصیات خاص آن چه باید کرد؟ از جمله راههای روشن و تجربه شده برای رفع یا کاهش معضلات و مشکلات اقتصادی و اجتماعی، استفاده از شیوه تعاونی و تقویت روحیه همکاری و مشارکت در بین مردم است.

به طور کلی کارشناسان بخش تعاونی، تعاونها را به دو دلیل برای اجرای برنامه‌های توسعه مناسب می‌دانند: نخست آنکه مؤسسات تعاونی با جمع آوری پس اندازهای اندک اعضا

Archive of SID

و حمایت‌های مالی دولت و سرمایه‌گذاری و تولید و همچنین آموزش اعضا که منجر به ارتقای بهره‌وری نیروی انسانی می‌شود، موجبات افزایش تولید، اشتغال و رشد اقتصادی جامعه را فراهم می‌آورند و دوم آنکه بخش تعاون به دلیل رویکردهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی خاص تعاونیها که الهام گرفته از اصول و ارزشهای تعاون است و با ساختار کشورهای درحال توسعه هماهنگی و همخوانی بیشتر دارد، زمینه توسعه سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و رفع تبعیض و بی‌عدالتی در جوامع را فراهم می‌کند به گونه‌ای که در واقع بستر و زیرساخت و به عبارت دیگر شرایط لازم برای رشد اقتصادی مهیا می‌شود و این موارد نهایتاً جامعه را به سوی توسعه همه‌جانبه و پایدار رهنمود می‌سازد.

شرکتهای تعاونی در حکم تشکلهای نهادینه شده مردمی، با بهره‌گیری از استعدادها و توانمندیهای اقشار مختلف جامعه و استفاده بهینه از امکانات بالقوه هر منطقه نقش عمده‌ای در اقتصاد ملی، به ویژه در اقتصاد کشاورزی ایفا می‌کنند. این شرکتها می‌توانند به عنوان یک نظام بهره‌برداری و سازماندهی مجدد در بخش کشاورزی نقش مؤثری در بهبود ساختار تولید کشاورزی داشته باشند. در نهایت نیز با عنایت به نقشی که تعاونیهای بخش کشاورزی می‌توانند در بهبود وضعیت مزارع تحت پوشش، آشنایی کشاورزان با شیوه‌های تولید نوین و آموزش آنها، بهبود روشهای مدیریت مزرعه، گسترش و افزایش بهره‌وری منابع آب و خاک، کاهش اتلاف منابع تولید، بازاریابی محصولات کشاورزی، ایجاد و افزایش اشتغال از طریق ایجاد و تقویت صنایع جانبی و نهایتاً افزایش تولید و سطح درآمد کشاورزان داشته باشند، می‌توان از طریق نظارت و برنامه‌ریزی و سیاستگذاری برای این شرکتها، اصلاحات مورد نیاز را در روند حرکت آنها در جهت اهداف تعاونیها انجام داد و احتمال هر گونه انحراف از اهداف مذکور را به حداقل رساند.

اما متأسفانه علی‌رغم گذشت بیش از نیم قرن از پیدایش شرکتهای تعاونی کشاورزی و با وجود ۱۹۸۱۹ واحد تعاونی کشاورزی تا پایان سه ماهه سوم سال ۱۳۸۴ در ایران (دفتر آمار و

اطلاعات وزارت تعاون، ۱۳۸۴)، این تعاونیها نتوانسته‌اند نقش مؤثر در توسعه اقتصاد ملی ایفا کنند. بر این اساس تحقیق حاضر جهت شناسایی و بررسی علل عدم موفقیت شرکتهای تعاونی بخش کشاورزی شهرستان بوشهر و دشتستان صورت گرفته است.

پیشینه تحقیق

مؤسسه تحقیقاتی اقتصاد کشاورزی دانشگاه مان هاتن در یک مطالعه با عنوان " اداره نقدینگی شرکتهای تعاونی " به بررسی تأثیر مدیریت نقدینگی در سود آوری شرکتهای تعاونی پرداخته است. در این تحقیق مدیریت نقدینگی در واقع توانایی این شرکت برای پاسخگویی به تقاضای پول نقد است. بر این اساس، سه نوع تقاضا برای پول وجود دارد. اول تقاضای معاملاتی برای نقدینگی که عملیات جاری شرکت را پوشش می‌دهد، دوم تقاضای احتیاطی نقدینگی که تقاضای وجوه نقد برای حوادث پیش بینی نشده است و سوم تقاضای سرمایه‌گذاری یا سوداگری برای نقدینگی که زمینه را برای انسجام فرصتهای سرمایه‌گذاری فراهم می‌سازد.

نشریه دام و کشت و صنعت (۱۳۸۱) در گزارشی به آسیب شناسی نظام تعاونی روستایی و کشاورزی کشور و راهکارهای مقابله با آن پرداخته است. در این گزارش با استفاده از دیدگاه‌های صاحب‌نظران و محققان به اهم چالشهای فرا روی شرکتهای تعاونی اشاره شده است. از نظر پژوهشگران، یکی از ابزارهای مورد نیاز توسعه روستایی، بستر سازی فکری و فرهنگی فلسفه تعاون در ذهن اجتماع به ویژه تصمیم‌سازان و تأثیر گذاران در جوامع خرد و کلان است. به هر صورت بر حسب اینکه کدام یک از این گزینه‌ها نگاه و اعتقاد کارشناسی فرد باشد، جمیع مباحث در مورد نقش، چالشها و موفقیتهای شرکتهای متفاوت و به ویژه در برنامه‌ریزی خرد و کلان و تدوین راهبردهای توسعه این تفاوتها به شدت مؤثر و مهم هستند.

سنجری *www.SID.ir* (۱۳۸۲) در مقاله‌ای به نقش و اهمیت تعاونیهای تولید کشاورزی در فرایند توسعه کشاورزی پرداخت. وی نظام غالب بهره‌برداری کشاورزی در ایران را یک نظام دهقانی

با ویژگی‌های زیر می‌داند: ۱. پراکندگی اراضی و غیر هندسی بودن مساحت قطعات اراضی، ۲. عدم امکان بهره‌گیری از اصل صرفه‌های ناشی از مقیاس، ۳. سودآوری نسبی پایین در تولید محصولات کشاورزی، ۴. عدم دسترسی به بازارهای مناسب جهت فروش محصولات کشاورزی، ۵. بالا بودن ضایعات محصولات کشاورزی، ۶. بیکاری. وی در پایان مواردی را جهت برنامه‌ریزی بهتر برای تشکلهای تولیدی بخش کشاورزی پیشنهاد نموده است که اهم آنها بدین شرح می‌باشد: آشنایی مدیران عامل شرکتهای تعاونی با روشهای تحلیل و ارزیابی اقتصادی طرحهای سرمایه‌گذاری، آموزش و تجهیز مدیران شرکتهای تعاونی به فنون برنامه‌ریزی، مطالعه کافی برای انتخاب محل مناسب و مکان‌یابی قبل از تشکیل تعاونی، ایجاد تغییرات ساختاری در نحوه مالکیت زمین با حفظ مالکیت حقوقی تک‌تک افراد با هدف یکپارچه‌سازی اراضی، ارتباط مستمر مدیران شرکتهای تعاونی با مراکز تحقیقات کشاورزی و کسب اطلاعات از نتایج دستاوردهای علمی و انتقال به کشاورزان تحت پوشش تعاونی از طریق آموزش آنان.

نوروزی بیجندی (۱۳۸۴) در مطالعه‌ای روی آسیب شناسی علل توقف فعالیت برخی از تعاونیها، ابتدا شاخصهایی را برای شناسایی تعاونیهای غیر فعال معرفی کرد و سپس به بررسی علل غیر فعال و راکد شدن فعالیت شرکتهای تعاونی در سراسر کشور پرداخت. از نظر وی اکثر مشکلات و معضلات شرکتهای تعاونی و دلیل رکود فعالیت آنها کمبود سرمایه و نقدینگی بوده و وامها و تسهیلات دریافتی تحت عنوان سرمایه در گردش به دلیل کوتاه مدت بودن زمان بازپرداخت آن به ویژه در مدت یک سال نمی‌توانند از سرمایه و نقدینگی موجود استفاده بهینه کنند. کمبود منابع مالی، عدم ریسک‌پذیری در سرمایه‌گذاری، عدم تمایل و توانایی اعضا در نوآوری، ناآگاهی اعضا از روشها و شیوه‌های جدید تولید، نداشتن تخصص و پایین بودن سطح تحصیلات، ترس از پذیرش و به‌کارگیری متخصصان در حوزه فعالیت تعاونیها و نیز عدم علاقه به کسب مهارت و آموزش ضمن خدمت و کار از علل غیر فعال شدن برخی از شرکتهای تعاون بوده‌اند. علاوه بر این، بحث بازاریابی، عدم دسترسی به بازار هدف و

توجه به عرضه و تقاضا و نوسانات قیمت، نادیده گرفتن رقیب، افزایش هزینه تولید، تعدد واسطه‌ها، عدم ساماندهی، عدم بهره‌برداری از استانداردهای قابل قبول، کمبود امکانات نگهداری محصولات تولیدی، مشکلات سیستم حمل و نقل نیز از علل رکود فعالیت در برخی از تعاونیها می‌باشند. در عین حال مشکلات تهیه مواد اولیه و دسترسی به آن، شرایط اقلیمی و بلایای طبیعی از جمله توفان، زلزله، خشکسالی و عوامل غیر طبیعی مانند سرقت، آتش‌سوزی نیز از موارد غیر فعال شدن شرکتهای تعاونی می‌باشند. وی به نکات فوق جرایم و تأخیر در پرداخت اقساط بانکی، عدم استمهال اقساط، بالا بودن سود بانکی، کوتاه مدت بودن بازپرداخت وام تسهیلات دریافتی را نیز اضافه کرده است. در نهایت نیز راهکارهای حمایتی، هدایتی و کمک به احیای تعاونیهای غیر فعال پیشنهاد شده است.

روش تحقیق

با توجه به نوع سئوالات و به دلیل عدم کنترل متغیرها در این طرح، روش تحقیق مطالعه حاضر علی، مقایسه‌ای (علی پس از وقوع) می‌باشد و به صورت پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه انجام شده است.

جامعه آماری مطالعه حاضر شامل دو بخش است: بخش اول کلیه کارشناسان مرتبط و متخصص اداره کل تعاون استان بوشهر، اداره تعاون شهرستانهای بوشهر و دشتستان، معاونت بازرگانی خارجی سازمان بازرگانی استان، مرکز آموزش کشاورزی و دفتر نظام بهره‌برداری جهاد کشاورزی استان، اتحادیه‌های تعاونی تولید، مرعداران و دامداران استان و در نهایت همکاران طرحهای مطالعاتی اداره کل تعاون استان بوشهر می‌باشند. بخش دوم مدیران عامل شرکتهای تعاونی کشاورزی استان هستند. تعداد کل شرکتهای تعاونی کشاورزی در استان بوشهر طبق آمار ارائه شده از سوی وزارت تعاون از ابتدا تا پایان سال ۱۳۸۵ حدود ۴۹۱ شرکت تعاونی می‌باشد که شامل ۲۰۰ واحد فعال، ۱۱۹ واحد غیرفعال و ۱۷۲ واحد در دست اجراست. از آنجا که مسائل، مشکلات و عوامل مؤثر بر فعالیت شرکتهای تعاونی تکثیر و

پرورش میگو با دیگر بخشهای کشاورزی متفاوت است، بنابراین برای حفظ دقت آماری مطالعه در این تحقیق وارد نشده‌اند.

روش نمونه‌گیری، تصادفی ساده می‌باشد و حجم نمونه با استفاده از روش نیمن-پیرسن معادل ۵۶ نفر محاسبه و برآورد شده است. اما برای رعایت احتیاط ابتدا تعداد ۱۰۰ پرسشنامه بین جامعه آماری به طور تصادفی توزیع شد. در نهایت تعداد پرسشنامه‌های بازگشتی که صلاحیت شرکت در تحلیل فرضیه‌های تحقیق را داشتند، به ۷۵ پرسشنامه رسید.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه بوده که در طرح سئوالات آن از سئوالات بسته پنج‌گزینه‌ای و از طیف لیکرت استفاده شده است. در پایان پرسشنامه، یک سؤال کلی باز جهت جمع‌آوری اطلاعات دقیقتر از پاسخ‌دهنده آمده است و هر پاسخ دهنده با توجه به تخصص، نوع ارتباط با موضوع تحقیق، تجربه عملی و شرایط شرکت تعاونی اش نکات لازم را در پرسشنامه وارد می‌کند که ممکن است از نگاه این پژوهش دور مانده باشد. برای طراحی پرسشنامه از نظر کارشناسان، صاحب‌نظران و استادان مرتبط و با سابقه در امر تعاون استفاده شده و پس از اطمینان از روایی و پایایی، بر اساس نظر کارشناسان و آزمون کرونباخ، پرسشنامه نهایی طراحی و تکثیر شده و در اختیار اعضای جامعه آماری قرار گرفته است. جهت تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، بنا بر نیاز موضوع، از روشهای آماری توصیفی و استنباطی (آزمون فرض و t تست) استفاده شده است.

نتایج و بحث

یافته‌های حاصل از نتایج آماره‌های توصیفی

- از ۷۵ پاسخگو ۵۳ نفر مرد و ۲۲ نفر زن بودند. یعنی حدود ۷۱ درصد مرد و ۲۹ درصد زن.

- بررسی سمت پاسخگویان نشان می‌دهد که مدیران و اعضای هیئت مدیره شرکت‌های تعاونی حدود ۵۶ درصد از کل نمونه را تشکیل می‌دهند و ۴۰ درصد پاسخگویان کارشناس بودند. از میان ۷۵ پاسخگو ۴۲ نفر (۴۸ درصد) دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر بودند.

- با توجه به توسعه شرکتهای تعاونی در سالهای اخیر، نتایج حاصل از تحقیقات میدانی نشان می دهد که سابقه حدود ۷۰ درصد از شرکتهای تعاونی کمتر از ۱۰ سال بوده است.
- در مورد تجربه کاری مرتبط با شرکتهای تعاونی و بخش کشاورزی نتایج نشان داده است حدود ۶۶ درصد از پاسخ دهندگان کمتر از ۱۰ سال تجربه داشته اند.
- در مورد میزان تقاضای محصول تولیدی شرکت تعاونی، ۵۵ درصد از اعضای هیئت مدیره و مدیران شرکتهای تعاونی اذعان داشتند که میزان تقاضا بالاست و فقط حدود ۴ درصد میزان تقاضا را پایین دانستند.
- در مورد میزان بدهی شرکتهای تعاونی به بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری، بیش از ۵۸ درصد از این شرکتهای بدهیهای از ۱۰ میلیون تومان به بالا داشته و فقط ۲۹ درصد از شرکتهای بدهی نداشته اند.
- نتایج حاصل از مطالعه میدانی در خصوص حمل و تأمین مواد اولیه برای شرکتهای تعاونی فعال نشان می دهد که حدود ۴۵ درصد از شرکتهای تعاونی مواد اولیه مورد شرکت خود را از بیرون استان تهیه کرده اند.
- نتایج حاصل از مطالعه میدانی نشان می دهد که بسیاری از مدیران شرکتهای تعاونی از تعداد شرکتهای تعاونی با فعالیت مشابه و حتی از تعداد شرکتهای رقیب اطلاع کافی نداشته اند.

عوامل عدم موفقیت شرکتهای تعاونی از دیدگاه پاسخگویان

- طبق نتایج جدول ۱، بررسی اهم علل عدم موفقیت شرکتهای تعاونی به شرح زیر است:
- حدود ۸۲ درصد از پاسخ دهندگان بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و فرایند طولانی پرداخت و روشهای دشوار اخذ تسهیلات از بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری را در رکود فعالیت شرکتهای تعاونی کشاورزی مؤثر دانستند.

- بیش از ۸۵ درصد از پاسخ دهندگان عدم همکاری دستگاههای اجرایی استان و پاسخگویی آنها را یکی از مشکلات اصلی شرکتهای تعاونی در ادامه فعالیتشان برشمردند.

- حدود ۵۰ درصد افراد تأثیر بازار تقاضای غیر کافی برای محصول تولیدی شرکت را در موفقیت تعاونیها هیچ، کم و یا متوسط و ۵۰ درصد دیگر افراد زیاد و یا بسیار زیاد دانستند.
- حدود ۷۵ درصد از شرکت کنندگان هزینه های تأمین مواد اولیه و بالا بودن قیمت آنها را از مشکلات اصلی ادامه فعالیت و سودآوری شرکت تعاونی ذکر کرده اند.
- حدود ۵۰ درصد افراد تأثیر عوامل نیروی انسانی از جمله نبود نیروی انسانی متخصص و بالا بودن هزینه های استخدام نیروی انسانی مورد نیاز شرکت را هیچ، کم یا متوسط و ۵۰ درصد دیگر زیاد یا بسیار زیاد دانسته اند.
- بیش از ۷۸ درصد از پاسخ دهندگان ناچیز بودن سرمایه شرکت تعاونی را از جمله عوامل مؤثر بر ادامه فعالیت شرکتهای تعاونی و سودآوری آنها دانستند.
- حدود ۵۰ درصد پاسخ دهندگان تأثیر سیاستهای دولت در زمینه اخذ مالیات، عوارض و قانون کار را هیچ، کم و یا متوسط و حدود ۵۰ درصد دیگر زیاد و یا بسیار زیاد دانسته اند.
- حدود ۷۰ درصد از پاسخ دهندگان درمورد اقدامات صندوق تعاون استان بوشهر در تأمین سرمایه مورد نیاز شرکت نظر مساعدی نداشتند و تأثیر فعالیت این صندوق را در تأمین سرمایه زیاد ندانسته اند.
- حدود ۷۰ درصد از شرکت کنندگان پایین بودن قیمت فروش محصول را عامل مهمی در کاهش سودآوری شرکت عنوان نموده اند.
- ضعف خدمات بازاریابی در استان (واسطه های خوب، سردخانه ها، انبارها و ...)
- یکی از عوامل مهم گذر عدم توسعه فعالیت شرکتهای تعاونی بخش کشاورزی بوده، به طوری که ۷۰ درصد پاسخ دهندگان این نظر را تأیید نموده اند.

ماهیت شرکت^۱ در تعاونی بودن از نظر قریب به اتفاق پاسخ دهندگان (حدود ۴۷ درصد) در پیشرفت شرکت تعاونی مؤثر دانسته شده است.

- بیش از نیمی از پاسخ دهندگان تأثیر عامل اطلاع از اصول بازاریابی و بازاریاری (شناسایی مشتریان و سیاستهای فروش) را در سودآوری و موفقیت شرکت زیاد و بسیار زیاد دانسته‌اند.

- ۶۰ درصد از پاسخ دهندگان نبود اطلاع رسانی مناسب در زمینه تجارت و بازاریابی را عامل مهمی در عدم توسعه فعالیت شرکت دانسته‌اند.

- بیش از ۷۸ درصد از پاسخ دهندگان تأثیر آموزشهای ارائه شده از سوی اداره کل تعاون و سایر مراکز آموزشی را در توسعه فعالیت شرکت تعاونی هیچ، کم و متوسط ارزیابی نموده‌اند.

- در مورد عواملی از قبیل واقع شدن شرکت در استان بوشهر (به عنوان یک استان در حال توسعه) و وضعیت آب و هوایی استان اظهار نظر قاطعی از سوی پاسخ دهندگان ارائه نشده است به طوری که حدود ۵۰ درصد اذعان داشته‌اند تأثیر این عامل هیچ، کم و یا متوسط بوده و حدود ۵۰ درصد دیگر تأثیر این عامل را زیاد و یا بسیار زیاد دانسته‌اند.

۱. در برخی شرکتهای تعاونی مشاهده شده است که سرمایه گذار فقط یک نفر بوده و یا یک خانواده با منبع درآمد واحد اقدام به تاسیس شرکت تعاونی نموده‌اند تا از تسهیلات یا فرصتهای در اختیار شرکت تعاونی بهره‌برند. اصولاً چنین شرکتهایی ماهیت تعاونی ندارند اما به صورت شرکت تعاونی ثبت شده‌اند.

جدول ۱. خلاصه نتایج حاصل از پرسشنامه در خصوص علل عدم موفقیت شرکت‌های تعاونی

ردیف	نوع متغیر مورد بررسی	فراوانی پاسخها (درصد)				
		زیاد	زیاد	متوسط	کم	کمتر
۱	بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و اخذ آن	۰	۴	۱۳/۳	۳۷/۳	۴۴
۲	عدم همکاری دستگاه‌های اجرایی استان	۰	۴	۱۰/۷	۴۴	۴۱/۳
۳	بازار تقاضای غیر کافی برای محصول تولیدی	۵/۳	۱۶	۲۸	۳۴/۷	۱۴/۷
۴	هزینه تأمین مواد اولیه و بالا بودن قیمت آن	۰	۲/۷	۲۲/۷	۳۸/۷	۳۶
۵	نبود نیروی انسانی متخصص	۲/۷	۱۲	۳۶	۳۳/۳	۱۶
۶	بالا بودن هزینه استخدام نیروی انسانی	۱/۳	۱۰/۷	۴۰	۳۰/۷	۱۳/۳
۷	ناچیز بودن سرمایه شرکت تعاونی	۰	۲/۷	۱۸/۷	۴۲/۷	۳۶
۸	سیاست‌های دولت در زمینه اخذ مالیات و عوارض و قانون کار	۸	۱۷/۳	۲۸	۲۸	۱۳/۳
۹	اقدامات صندوق تعاون استان در تأمین سرمایه مورد نیاز شرکت	۲۵/۳	۱۶	۲۸	۱۳/۳	۱۷/۳
۱۰	پایین بودن قیمت فروش محصول شرکت	۱/۳	۶/۷	۲۲/۷	۴۱/۳	۲۶/۷
۱۱	ماهیت شرکت در تعاونی بودن	۱۳/۳	۶/۷	۳۲	۲۶/۷	۲۰
۱۲	عدم اطلاع شرکت از اصول بازاریابی و بازاریابی	۵/۳	۹/۳	۲۹/۳	۳۷/۳	۱۷/۳
۱۳	اطلاع ناکافی از اصول مدیریت مالی و تحلیل وضعیت مالی شرکت	۶/۷	۱۲	۲۶/۷	۳۳/۳	۲۰
۱۴	اختلافات موجود در هیئت مدیره شرکت	۱۸/۷	۱۰/۷	۱۷/۳	۲۶/۷	۲۵/۳
۱۵	وضعیت آب و هوایی استان	۲/۷	۱۲	۳۶	۲۹/۳	۱۸/۷
۱۶	فعالیت اتحادیه و تشکلهای مرتبط	۱۲	۶/۷	۳۳/۳	۳۴/۷	۱۲
۱۷	نبود اطلاع رسانی مناسب در زمینه تجارت و بازاریابی	۱/۳	۸	۲۹/۳	۵۲	۸
۱۸	ضعف خدمات بازاریابی در استان	۵/۳	۶/۷	۱۷/۳	۴۵/۳	۲۴
۱۹	آموزش‌های ارائه شده از سوی اداره کل تعاون و سایر مراکز آموزشی	۹/۳	۲۹/۳	۳۸/۷	۱۳/۳	۸
۲۰	تورم موجود در جامعه و هزینه های روز افزون جاری	۸	۶/۷	۲۴	۴۰	۱۷/۳
۲۱	آشنایی ناکافی از قوانین و مقررات جاری کشور	۵/۳	۲۱/۳	۲۴	۳۰/۷	۱۶
۲۲	واقع شدن شرکت در استان بوشهر (استان در حال توسعه)	۸	۲۱/۳	۲۶/۷	۳۰/۷	۱۲

هدف اصلی از آزمون فرضیات این تحقیق، پذیرش یا رد متغیرهای در نظر گرفته شده و تعیین عوامل مؤثر بر رکود و رونق فعالیت شرکتهای تعاونی بخش کشاورزی برای دسته‌بندی مسائل و مشکلات مطرح شده در تأسیس و ادامه فعالیت و شناسایی راهکارهای احیای شرکتهای تعاونی غیر فعال بخش کشاورزی در شهرستانهای بوشهر و دشتستان است. همان طور که ارقام مندرج در جدول ۲ نشان می‌دهد، تمامی عوامل مورد نظر (به استثنای ۴ عامل: اختلافات اعضای هیئت مدیره، عملکرد صندوق تعاون، خدمات آموزشی و مشاوره‌ای اداره کل استان و واقع شدن شرکت در استان بوشهر) رابطه معنی‌داری با عدم موفقیت تعاونیهای کشاورزی داشتند. تحلیل نتایج حاصل و نظر پاسخگویان در پاسخ به سؤال باز نشان می‌دهد که مشکلات این تعاونیها را می‌توان به شرح زیر تفکیک نمود:

مشکلات درون سازمانی شرکتهای تعاونی

دسته‌ای از مشکلات شرکتهای تعاونی ناشی از عواملی است که مدیران و اعضای هیئت مدیره شرکتهای به دلایل مختلف به سادگی از آنها چشمپوشی می‌کنند در حالی که توانایی تأثیر در آنها، حذف عوامل نامطلوب و تقویت عوامل مطلوب را دارند. یکی از مشکلات عمده و اساسی، بی‌تجربگی مؤسسان و مدیران این شرکتهاست. اعضای هیئت مدیره و مدیران اطلاعات لازم را در مورد روشهای مدیریت سازمانی، مالی، بازرگانی و حتی فعالیتهای کشاورزی ندارند. در بسیاری از تصمیم‌گیری‌های این شرکتهای تعاونی، اصول حاکم بر مدیریت مصلحت‌اندیش و سیاستگذاری مبتنی بر حداکثرسانی سود و اهداف شرکت وجود ندارد و اغلب، روابط خانوادگی و دوستی و تعصبات قومی در تصمیم‌گیری‌ها مؤثر است. این موضوع به خصوص در مورد تقسیم تسهیلات و روش هزینه کردن آن^۱ مشاهده

۱ برخی شرکتهای تعاونی تسهیلات اخذ شده را مستقیماً بین اعضا تقسیم می‌کنند و گاهی مشاهده شده است تسهیلات در خارج از موضوع شرکت تعاونی از قبیل مسکن، اتومبیل و... هزینه گردیده و موضوع تقسیم تسهیلات باعث اختلاف بین اعضای تعاونی شده است.

می‌شود. در مرحله فعالیت و حیات شرکتهای تعاونی، تکیه بر روشهای سنتی *Archive of SID* اداره واحدهای کشاورزی، عدم اطلاع از اصول بازاریابی و بازاریابی (شناسایی مشتریان و سیاستهای فروش) عدم مطالعه بازارهای هدف، اطلاع ناکافی از اصول مدیریت و تحلیل موقعیتهای شرکت تا حدودی به عوامل درون سازمانی مرتبط هستند، هر چند عوامل و فرایندهای اقتصاد کلان نیز در آنها مؤثرند. گفتنی است با اینکه اختلاف موجود بین اعضای شرکتهای تعاونی در آزمون فرض معنی دار نبود، اما مشکل مهمی است که علاوه بر ضرورت آموزشهای لازم، لزوم فرهنگ‌سازی در این زمینه را آشکار می‌سازد. بی‌گمان وجود الگوهای موفق، معرفی آنها و ترویج روشهای صحیح مشارکت همگانی جهت پیشبرد اهداف شرکت می‌تواند در این زمینه سودمند باشد.

مشکلات برون سازمانی شرکتهای تعاونی

برخی دیگر از مشکلات شرکتهای تعاونی بخش کشاورزی فرا سازمانی هستند و تلاشهای مشارکت کنندگان شرکتهای تعاونی به طور مستقیم نمی‌تواند در آنها تأثیر بگذارد. از جمله این عوامل می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: بالا بودن کارمزد تسهیلات ارائه شده از سوی بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری، فرایند طولانی و پیچیده پرداخت این تسهیلات و مشکلات تأمین و...، عدم همکاری مناسب دستگاههای اجرایی استان و پاسخگویی آنها، اقدامات صندوق تعاون استان بوشهر در تأمین سرمایه مورد نیاز شرکت، هزینه های تأمین مواد اولیه و بالا بودن قیمت آنها، کمبود یا نبود نیروی انسانی متخصص از نظر مهارتهای فنی و دانشگاهی و بالا بودن هزینه نیروی انسانی مورد نیاز شرکتهای تعاونی، پایین بودن قیمت فروش محصول شرکتهای تعاونی فعال در بخش تولید و عدم حمایت دولت از جمله خرید تضمینی، پیش بینی های قیمت و اعلام قیمت کمینه برای خریدهای سلف، نبود اطلاع رسانی مناسب در زمینه تجارت و بازاریابی، بازار داری و ...

جدول ۲. خروجی نرم افزار SPSS برای نتایج آزمون فرضیات پژوهشی

میانگین نمونه ای با مقدار سه مقایسه شده است .						
فاصله اطمینان ۹۵٪	فاضل میانگینها	سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره آزمون		
						حد پایین
۱/۴۲	۱/۰۴	۱/۲۳	۰/۰۰۰	۷۳	۱۲/۶۴	بالا بودن کارمزد تسهیلات و اخذ آن
۱/۴۱	۱/۰۴	۱/۲۳	۰/۰۰۰	۷۴	۱۳/۳۱	عدم همکاری دستگاههای اجرایی استان و پاسخگویی آنها
۰/۶۳	۰/۱۲	۰/۳۸	۰/۰۰۴	۷۳	۲/۹۷	بازار تقاضای غیر کافی برای محصول تولیدی شرکت
۱/۲۷	۰/۸۹	۱/۰۸	۰/۰۰۰	۷۴	۱۱/۲۱	هزینه تأمین مواد اولیه و بالا بودن قیمت آنها
۰/۷۱	۰/۲۵	۰/۴۸	۰/۰۰۰	۷۴	۴/۱۹	نبود نیروی انسانی متخصص (تحصیلات و مهارت)
۰/۶۷	۰/۲۴	۰/۴۶	۰/۰۰۰	۷۱	۴/۲۳	بالا بودن هزینه استخدام نیروی انسانی مورد نیاز شرکت
۱/۳۱	۰/۹۳	۱/۱۲	۰/۰۰۰	۷۴	۱۲/۰۵	ناچیز بودن سرمایه شرکت تعاونی
۰/۶۰	۰/۰۴	۰/۳۲	۰/۰۲۴	۷۴	۲/۳۱	سیاستهای دولت در زمینه اخذ مالیات و عوارض و قانون کارو...
۰/۱۴	-۰/۵۱	۰/۱۹	۰/۲۵۶	۷۴	-۱/۱۴	اقدامات صندوق تعاون استان بوشهر در تأمین سرمایه مورد نیاز
۱/۰۸	۰/۶۵	۰/۸۶	۰/۰۰۰	۷۳	۷/۹۱	پایین بودن قیمت فروش محصول شرکت
۰/۶۳	۰/۰۵	۰/۳۴	۰/۰۲۴	۷۳	۲/۳۰	ماهیت شرکت در تعاونی بودن
۰/۷۷	۰/۲۸	۰/۵۳	۰/۰۰۰	۷۳	۴/۲۷	عدم اطلاع شرکت از اصول بازاریابی و بازاریابی
۰/۷۵	۰/۲۲	۰/۴۸۶	۰/۰۰۱	۷۳	۳/۶۴	اطلاع ناکافی از اصول مدیریت مالی و تحلیل وضعیت مالی در شرکت
۰/۶۳	-۰/۰۴	۰/۲۹۷	۰/۰۸۲	۷۳	۱/۷۶	اختلافات موجود در هیئت مدیره شرکت
۰/۷۴	۰/۲۶	۰/۵۰۰	۰/۰۰۰	۷۳	۴/۲۰	وضعیت آب و هوایی استان
۰/۵۵	۰/۰۲	۰/۲۸۴	۰/۰۳۸	۷۳	۲/۱۲	فعالیت اتحادیه و تشکلهای مرتبط
۰/۷۷	۰/۳۹	۰/۵۸۱	۰/۰۰۰	۷۳	۶/۱۶	نبود اطلاع رسانی مناسب در زمینه تجارت و بازاریابی
۱/۰۲	۰/۵۲	۰/۷۷۰	۰/۰۰۰	۷۳	۶/۲۱	ضعف خدمات بازاریابی در استان (واسطه های خوب ، سردخانه ها ، انبارها و...)
۰/۰۶	۰/۴۳	-۰/۱۸۹	۰/۱۲۷	۷۳	-۱/۵۴	آموزشهای ارائه شده از سوی اداره کل تعاون و سایر مراکز آموزشی
۰/۸۱	۰/۲۸	۰/۵۴۲	۰/۰۰۰	۷۱	۴/۰۸	تورم موجود در جامعه و هزینه های روز افزون جاری شرکت
۰/۵۸	۰/۰۵	۰/۳۱۵	۰/۰۲۲	۷۲	۲/۳۳	آشنایی ناکافی از قوانین و مقررات جاری کشور (بانکی ، مالیاتی و...)
۰/۴۴	-۰/۰۹	۰/۱۷۶	۰/۱۹۳	۷۳	۱/۳۱	واقع شدن شرکت در استان بوشهر (به عنوان یک استان در حال توسعه)

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

Archive of SID

- با توجه به نقش اطلاعات روزآمد در تصمیم‌گیری‌های مناسب و برنامه‌ریزی برای فعالیتهای آینده شرکتهای تعاونی و مشکلات موجود در خصوص نبود اطلاعات دقیق از وضعیت شرکتهای تعاونی کشاورزی در استان بوشهر پیشنهاد می‌گردد که اداره کل تعاون استان بوشهر نسبت به بازنگری در سامانه اطلاعاتی شرکتهای تعاونی کشاورزی اقدام نماید. در این راستا لازم است شرکتهایی که چندین سال راکد و غیر فعال بوده‌اند جداگانه در آمار نشان داده شوند. همچنین در آمارگیری از این شرکتهای، ویژگیها و اطلاعات تخصصی شرکتهای جمع‌آوری و در بانک اطلاعاتی وارد گردد.

- با توجه به نقش تشکلهای و اتحادیه‌ها در ساماندهی شرکتهای تعاونی پیشنهاد می‌گردد که اداره کل تعاون استان بوشهر نسبت به ایجاد تشکلهای و اتحادیه‌ها و یا تقویت اتحادیه‌های موجود اقدام نماید. در این راستا لازم است شرح وظایف این تشکلهای تدوین و بر فعالیت آنها در انجام خدمات‌رسانی به شرکتهای تعاونی تحت پوشش نظارت بیشتری صورت پذیرد. همچنین حمایت‌های مالی از این شرکتهای نظیر ساخت سایتهای اطلاع‌رسانی، تأمین هزینه‌های تحقیقاتی و ارائه خدمات مشاوره‌ای به این شرکتهای می‌تواند به تقویت این اتحادیه‌ها کمک کند.

- برپایه نتایج این تحقیق مشخص گردید که اقدامات صندوق تعاون استان در تأمین سرمایه مورد نیاز شرکتهای تعاونی کشاورزی مؤثر نبوده و کمتر توانسته است نیازهای مالی این شرکتهای را تأمین نماید. از طرفی با توجه به عملکرد ضعیف صندوق تعاون استان در ارائه تسهیلات به این شرکتهای به نظر می‌رسد میزان تسهیلات پرداختی اولاً کافی نبوده و ثانیاً در قالب یک فرایند دشوار و طولانی پرداخت شده است. لذا پیشنهاد می‌گردد صندوق تعاون استان بوشهر ضمن بازنگری در فرایند پرداخت تسهیلات به شرکتهای تعاونی و کوتاه نمودن مراحل پرداخت این تسهیلات، میزان این تسهیلات را با توجه با ریسک بالای فعالیتهای کشاورزی افزایش دهد.

Archive of SID

- با توجه به تعدد تصمیم‌گیران در فعالیتهای کشاورزی اعم از سازمان تعاون روستایی، اداره کل تعاون استان بوشهر، سازمان جهاد کشاورزی و سایر نهادهای مرتبط و تأثیر گذاری فعالیتهای هر یک از آنها در ادامه فعالیت شرکتهای تعاونی کشاورزی، پیشنهاد می‌گردد اداره کل تعاون تعامل بیشتری با سازمانهای اثر گذار در بهبود فعالیتهای شرکتهای تعاونی کشاورزی داشته باشد. در این راستا لازم است با تشکیل جلسات هماهنگی، برنامه‌های سالانه دستگاههای مذکور با یکدیگر هماهنگ شود و تطبیق برنامه‌های سازمانهای مذکور به نحو مناسبی برای تحقق اهداف بخش کشاورزی صورت پذیرد.

- نظر به برگزاری دوره‌های آموزشی متعدد و متنوع از سوی سازمانهای مرتبط با بخش کشاورزی، پیشنهاد می‌شود در جهت اثر گذاری بیشتر این آموزشها، برنامه آموزشی دستگاههای متولی با یکدیگر هماهنگ شود و نیازهای آموزشی شرکتهای تعاونی کشاورزی تدوین و اجرا گردد.

- با توجه به توان مالی و سرمایه ناچیز شرکتهای تعاونی کشاورزی - که عمدتاً ناشی از حق عضویت اندک اعضاست - به نظر می‌رسد که سرمایه این شرکتها جوابگوی وضعیت موجود فعالیت آنها نباشد و لذا لازم است حمایتهای مالی مناسبی از آنان صورت پذیرد. برای تقویت سرمایه این شرکتها پیشنهاد می‌گردد تسهیلات اعطا شده به بنگاههای کوچک کارآفرین - که هر ساله توسط دولت به شرکتهای تعاونی پرداخت می‌گردد - به شرکتهای تعاونی کشاورزی سوق داده شود.

- برپایه اهداف برنامه چهارم توسعه در دستیابی به سهم ۲۰ درصدی بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی کشور پیشنهاد می‌گردد مشکلات و موانع توسعه بخش کشاورزی در استان در زیر بخش‌های آن مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا لازم است ابتدا مزایای نسبی این بخش شناسایی شود و حمایتهای لازم از آن صورت پذیرد. تجاری نمودن تولیدات و کاهش قیمت تمام شده محصولات می‌تواند سهم مهمی در تقویت شرکتهای تعاونی فعال در این بخش داشته باشد.

Archive of SID

- با توجه به تأثیر خدمات بازاریابی در تقویت فعالیتهای شرکتهای تعاونی کشاورزی پیشنهاد می‌گردد کلیه عملیاتی که باعث انتقال محصول از تولید کنندگان به مصرف کنندگان می‌شود، مورد بررسی قرار گرفته و دو دسته اقدام در این خصوص صورت پذیرد: اول تشکیل شرکتهای تعاونی خدماتی در راستای فعالیتهای بازاریابی و بازاریابی محصولات نظیر انبار، سردخانه و صنایع تبدیلی محصولات، دوم هدایت تسهیلات حمایتی اداره کل تعاون به فعالیتهای مذکور در جهت تقویت سرمایه مورد نیاز آنها. انجام این دو اقدام باعث خواهد شد تا خدمات بازاریابی محصولات کشاورزی تقویت شود و ارزش افزوده محصولات نیز افزایش یابد.

- نظر به خیل عظیم نیروی انسانی فارغ التحصیل در رشته های مرتبط با علوم کشاورزی و شرایط جغرافیایی موجود در زمینه کشاورزی، لزوم به کارگیری این افراد در جهت افزایش بهره وری شرکتهای تعاونی پیشنهاد می‌شود. همچنین ضرورت دارد راهکارهای لازم در جهت مشارکت این افراد در شرکتهای تعاونی از طریق تأسیس شرکتهای تعاونی جدید کشاورزی و به کارگیری این افراد در مدیریت شرکتهای تازه تأسیس فراهم گردد. انجام این مهم باعث خواهد شد تا فعالیتهای شرکتهای تعاونی کشاورزی با بهره‌وری بیشتری همراه گردد و هزینه های آنها کاهش و سود آوری شان افزایش یابد.

منابع

۱. سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان بوشهر (۱۳۸۳ و ۱۳۸۴)، گزارش اقتصادی - اجتماعی.
۲. سند توسعه اشتغال استان بوشهر (۱۳۸۴)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان بوشهر.
۳. شجری، شاهرخ (۱۳۸۱)، نقش و اهمیت تعاونی های تولیدی کشاورزی در فرایند توسعه کشاورزی، نشریه ریشون، شماره ۱۵۴، آذر - اسفند ۱۳۸۱ ص ۴۸.
۴. گزارش عملکرد تعاون استان بوشهر (گزارش عملکرد در سال ۱۳۸۴).

۵. ماهنامه دام، کشت و صنعت (۱۳۸۱)، آسیب شناسی نظام تعاونی روستایی و کشاورزی کشور و راهکارهای مقابله با آن، سال سوم، شماره ۳۶، آذر ۱۳۸۱، صص ۷۰-۷۳.

۶. نوروزی بیجندی، عباس (۱۳۸۴)، آسیب شناسی علل توقف فعالیت برخی از تعاونیها، مجله تعاون، شماره ۱۷۱ (پیاپی ۲۶۰)، آذر ۱۳۸۴ ص ۵۴.

۷. وزارت تعاون (۱۳۸۳)، آشنایی مدیران با قانون و مقررات بخش تعاون، معاونت تحقیقات و

آموزش و ترویج: www.SID.ir

8. www.sandoghtavon.gov.ir

9. www.icm.gov.ir